

כתיבה: אביעד שלמה מוריה
עריכה: הרבנית שרון רימון

עיון במזמורי ההלל

דף לימוד על תהלים קי"ד - קי"ח - שבוע מס' 136

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

מזמור קי"ד - בצאת ישראל ממצרים

מזמור קט"ז - לא לנו ה' לא לנו

מזמור קט"ז - אהבתי כי ישמע ה'

מזמור קי"ח - הללו את ה' כל גוים

מזמור קי"ח - הודו לה' כי טוב ... יאמר נא ישראל

ספר חמישי - מזמורי הללויה					
מזמורי הלל					
קיג	קיד	קטו	קטז	קיז	קיח

השבוע אנו לומדים את פרקי ההלל, שנוהגים לאמרם במועדים ובעתות ישועה. מאחר ופרקי ההלל מזוהים אצלנו בהקשר של תפילה, העיסוק בהם דורש התייחסות גם למקומם בתפילה ולאופן אמירתם, בנוסף להבנה מעמיקה של התוכן התנ"כי. נשתדל לגעת בעיוננו בשני התחומים.

לימוד מעמיק

להודות ולהלל - עיון במזמורי ההלל

חלק א - מבנה ומאפיינים כלליים

ראשית, נבחן את יחידת המזמורים במבט מלמעלה: מה הופך את המזמורים הללו ליחידה אחת? המילה המזוהה ביותר עם ההלל, היא 'הללויה' (אמנם מילה זו מופיעה במזמורים נוספים: במזמור ק"ב (ברכי נפשי), וכמה פעמים נוספות בסיום הספר הרביעי, ובספר החמישי במזמורים קי"א-קי"ב, אותם למדנו בשבוע שעבר, אך חז"ל לא קשרו אותם לרצף המזמורים של ההלל למרות סמיכותם). מצד השני - במזמור קי"ח, המזמור האחרון של ההלל, לא מוזכר השורש 'ה.ל.ל.' אפילו פעם אחת. במקום זאת, בולט בו מאפיין אחר - הוא פותח וחותר במשפט: הודו לה' כי טוב כי לעולם תִּקְדוּ (קי"ח, א;כט). באופן זה מתייחד מזמור קי"ח כמזמור הודיה, ובקריאה לשומעים להצטרף להודיה זו. רעיון הקריאה להשתתפות ציבורית מופיע גם במזמורי ההלל הקודמים: ההלל נפתח בקריאה: הָלְלוּ עִבְדֵי ה' הָלְלוּ אֶת-שֵׁם ה' (קי"ג, א) ומסתיים בקריאה: הָלְלוּ אֶת-ה' בְּלִגְוִים שִׁבְחוּהוּ בְּלִיְהוָה (קי"ז, א). אלו אכן קריאות

ה'הללו' הראשונות בכל הספר. בהמשך יהיו קריאות דומות לאלו, וכולן במזמורים המכונים בפי חז"ל 'הלל': בפתיחת הלל הגדול (קל"ה-קל"ו) - הַלְלוּ יְהוָה הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה' הַלְלוּ עֲבָדֵי ה' (קל"ה, א); וכמה פעמים לאורך 'פסוקי דזמרא' (המכונים גם הם 'הלל' בגמרא במסכת שבת דף קי"ח ע"ב). יוצא אם כן שזיהינו שני מאפיינים משמעותיים ליחידת מזמורי ההלל: האחד הוא **המוטיב הציבורי**, שכולל בתוכו קריאה לאחרים להלל או להודות את ה'. זהו המאפיין הבסיסי שתוחם את יחידת המזמורים הזו והופך אותה לשונה ממזמורים דומים אחרים, ולמתאימה כחלק מתפילה ציבורית בבית הכנסת.

המאפיין השני הוא **החלוקה המבנית** בין חמשת המזמורים הראשונים העוסקים ב'הלל', לבין המזמור האחרון העוסק ב'הודאה'. הבחנה זו עוזרת לנו להבין את המושג 'הלל והודאה' המובא בספרות חז"ל בהקשר של ימי החנוכה, וכן את המושג 'הודאה שבהלל' (ברכות לד:). ההלל שאנחנו אומרים מורכב משני חלקים - בחלק הראשון אנו מהללים ומשבחים את שם ה', ובחלק השני מודים לו על מעשיו. מבנה זה של 'הלל והודאה' חוזר על עצמו גם ב'הלל הגדול': מזמור קל"ה, כפי שראינו, פותח ב'הללו' ועוסק בשבחו של ה'. לעומת זאת, מזמור קל"ו פותח כמו פרק קי"ח ב'הודו לה' פִּיטוּב פִּי לְעוֹלָם חֶסֶד' (קל"ו, א) וממשיך לכל אורכו עם פזמון חוזר של הודאה 'כי לעולם חסדו' עם תוכן מקביל למזמור השבח שלפניו.

שאלות למחשבה:

מהם ההבדלים בין 'הלל' ל'הודאה'? מהו המוקד של כל אחד מהם? חשבו על משהו שהודיתם לו, ולעומת זאת על משהו ששיבחתם אותו על מעשה מסוים. מה ההבדל ביניהם? על איזה סוג מעשים ראויים דברי שבח, ועל אלה מעשים מתאימה רק ההודאה? מהי המשמעות של "הלל" המורכב גם משבח וגם מהודאה?

צד נוסף של החלוקה בין המזמורים ניתן לראות בדברי חז"ל על אופן אמירת ההלל. המשנה במסכת סוכה דנה בשאלה מתי לנענע את הלולב בהלל:

סוכה ג, ט:

והיכן היו מנענעין? ב"הודו לה" תחלה וסוף, וב"אנא ה' הושיעה נא", דברי בית הלל. ובית שמאי אומרים, אף ב"אנא ה' הצליחה נא".

כל הדעות מסכימות שנענועי הלולב שייכים דווקא למזמור ההודאה - קי"ח. על פי הגמרא שם, במזמור קי"ח הייתה שותפות של הקהל לא רק בנענועי הלולב אלא גם באמירת ההלל עצמו - החזן קרא והקהל ענה אחריו. זו ההתרחשות המרכזית של ההלל הציבורי:

תלמוד בבלי, סוכה דף ל"ח עמוד ב:

הוא אומר "הללויה" (תהלים קיג, א) והן אומרים "הללויה" ... הוא אומר "הללו עבדי ה'" והן אומרים "הללויה" ... הוא אומר "הודו לה" והן אומרים "הודו לה" ... הוא אומר "אנא ה' הושיעה נא" והן אומרים "אנא ה' הושיעה נא" והן אומרים "אנא ה' הושיעה נא" ... הוא אומר "ברוך הבא" והן אומרים "בשם ה'".

עיון במזמור קי"ח מראה שהוא בנוי לקריאה טקסית: ראשית, קריאת הפתיחה שלו מזמינה את הקהל לשתף פעולה ולענות אחריו: **יִאמְרוּ נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד' (קי"ח, ב)**. יתכן אף שהקהל בחצר המקדש היה מחולק לשלושה - העם, הכהנים, ותלמידי החכמים (יראי ה') - וכל קבוצה היתה עונה בתורה על פי קריאת החזן. בנוסף, בניגוד למזמורים אחרים, מזמור ההודאה איננו מנוסח כתיאור רצוף, אלא כאוסף של אמירות עצמאיות על ישועת ה'. בחלקו הראשון, בולטות הכפילויות הנשמעות כמו פזמון חוזר, או קריאה ומענה מהקהל: ה' לִי (ו-ז); טוב לְחַסוֹת בְּה' (ח-ט); בְּשֵׁם ה' כִּי אֲמַלֵּם (י-יב); מִיַּיִן ה' עֵשָׂה חֵיָל (טו-טז). גם בחלק השני, ישנו מנהג עוד מימי בית

שני לכפול פסוקים, כפי שאנו עושים גם היום בפסוקים אלה: **אֹדֶךָ כִּי עֲנִיתָנִי וְתָהִי לִי לִישׁוּעָה... אֲנָא ה' הוֹשִׁיעָה נָא אֲנָא ה' הַצְּלִיחָה נָא... אֵלֵי אֲתָהּ וְאֹדֶךָ אֱלֹהֵי אֲרוּמֶמְךָ (כא-כב).**
על פי זה נראה שמזמור קי"ח מהווה חלק מרכזי מאמירת ההלל בקהל - מעין 'שיא' של ההודאה לאחר בניית דברי השבח שלפני כן.

שיר:

האזינו לפיוט "**הללויה הללו עבדי ה'**" המשתמש בפסוק הראשון של ההלל (קי"ג, א), וניתן לשמוע בו דוגמה לסגנון של אמירת הלל ע"י חזן ומקהלה שעונה לו. שימו לב כיצד סגנון זה מאפשר שותפות של הקהל העונה.

חלק ב - תוכן ההלל

בבואנו לעיין בתוכן המזמורים, ניתן יהיה להבחין בכמה נקודות השוחרות את ההלל ומאפיינות אותו על פני מזמורי שבח אחרים:

גדולתו וענוותנותו

את מזמור קי"ג הפותח את ההלל ניתן לחלק לשניים. בחלקו הראשון, מרחיב המשורר בגדולתו ועליונותו של ה': **יְהִי שֵׁם ה' מְבָרֵךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבֹאוֹ מְהַלֵּל שֵׁם ה': רַם עַל־כְּלָגוֹס ה' עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ (קי"ג, ב-ד).** המזמור מדגיש את גדולתו של ה' בשלושת המישורים של הקיום - הזמן, המקום, ובני האדם - הנפשות. שיאה של הבנת גדולת ה' היא בפסוק האמצעי, המסכם את ייחודו של ה' באמירה שאין כמוהו: **מִי כֵה' אֱלֹהֵינוּ (קי"ג, ה).** אמנם, פסוק האמצע מהווה גם פסוק מעבר לחלקו השני של המזמור, העוסק בסוג אחר של שבח: **מִי כֵה' אֱלֹהֵינוּ הַמְגַבִּיהַי לְשַׁבְתָּ: הַמְשַׁפִּיל לְרֵאוֹת בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימֵי מַעְפָּר דָּל מְאֻשְׁפֵת יָדַי אֲבִיוֹן: לְהוֹשִׁיבֵי עַס־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבֵי עֲקָרֹת הַבָּיִת אֲסִי־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ (קי"ג, ה-ט).** גדולת ה' המגביה לשבת' מתחברת עם צדו השני של המטבע, היותו 'משפיל לראות' - רואה את כל הנעשה בארץ ומתיחס גם לשפלים ביותר ומושיע את הנזקקים: הדל, האביון, והעקרה.

למשורר לא מספיקה העובדה שקיומו של ה' נעלה על כל היקום. שבחו של ה' מתבטא בסופו של דבר בירידתו לעולם המעשה, ביכולתו להשפיע על המציאות על כל פרטיה, וביחסו המיוחד לחלשים. עקרון זה מוזכר גם בחז"ל, כעקרון מנחה לאורך כל התנ"ך:

מגילה לא עמוד א

אמר ר' יוחנן כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה אתה מוצא ענוותנותו דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים כתוב בתורה (דברים י, יז): **"כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים"** וכתוב בתריה **"עושה משפט יתום ואלמנה"**. שנוי בנביאים (ישעיהו נז, טו): **"כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש" וגו' וכתוב בתריה "ואת דכא ושפל רוח"**. משולש בכתובים דכתיב (תהלים סח, ה): **"סולו לרוכב בערבות בי-ה שמו" וכתוב בתריה "אבי יתומים ודיין אלמנות"**

שאלה למחשבה

מה משמעותו של השילוב בין גדולת ה' לענוותנותו ויחסו לחלשים? מדוע חשוב להדגיש את שני הצדדים הללו, ובמיוחד כעקרון מנחה של ההלל?

נשים לב, שבשלב זה, העיסוק ביחסו של ה' לחלשים הוא **אוניברסלי**. אין כאן התייחסות מיוחדת לעם ישראל, או אפילו למשורר עצמו, אלא תיאור גדולתו וחסדו האובייקטיביים של ה' על העולם, ועל כל יחיד ויחיד. במובן זה, נכון יהיה להזכיר את דמיונו של החלק השני של המזמור לתפילתה של חנה לאחר הולדת שמואל: **שָׁבַעַם**

בְּלֶחֶם נִשְׁפְּרוּ וְרַעֲבִים חָדְלוּ אֲדַעֲקָה יְלֵדָה שְׁבַעָה וְרַבְתּוּ בְנֵים אֲמַלְלָהּ: ה' מִמֵּית וּמְחִיָּה מוֹרִיד שָׁאוֹל וְיַעַל: ה' מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׂיר מִשְׁפִּיל אֶרֶץ-מְרוֹמִים: מִקֵּים מַעֲפָר דָּל מֵאֲשַׁפֵּת יָרִים אֲבִיזִן לְהוֹשִׁיב עַם-נְדָבִים וְכֹסֵא כְבוֹד יִנְחָלֶם (שמו"א, ה-ח). כפי שראינו כשלמדנו את סיפורה של חנה (ראה בשיעור קהילות לומדות על תחילת ספר שמואל), חלק מהחידוש של חנה היה בהכרת יחסו של ה' לכל אדם באשר הוא, ולא רק במסגרת הקשר והברית עם ישראל. בנוסף, מן ההשוואה לתפילת חנה נוכל להבחין במה שמקפיד המשורר שלנו שלא להזכיר. חנה מהללת את השם על שליטתו במציאות, וביכולתו להפך ברגע את גורלם של אנשים, לשם כך היא מדגישה מהפכים: את ישועת הנזקקים, אך גם את הפלתם של בעלי הכח - 'ממית ומחיה', 'מוריד שאול ויעל', 'מוריש ומעשיר', 'משפיל ומרומם'. משורר ההלל, אשר גם הוא מתכוון להדגיש את שליטתו של ה' במציאות (כפי שנראה בעוד רגע), מתמקד רק בצדדי הישועה החיוביים של מעשי ה'. עובדה זו עוזרת לנו להבין את מגמתו של ההלל, הבוחר לעסוק בשבח על טוב ה' ועל חסדו לכל הברואים, מבלי להזכיר אפילו את משפט הרשעים. (ראו גם בפוסט מאת ד"ר חיותה דויטש ובסרטון מאת חביבה שפטר).

שיר:

לסיכום הנושא של היפוך המצבים, האזינו לשיר "מקימו" בביצועם של סגיב ומעיין כהן, מתוך פרויקט "ניגון ישראלי".

בשמים ובארץ

אזכור חסדיו של ה' עם החלשים כולל בתוכו גם שבח על שליטתו המלאה של ה'. אמנם 'על השמים כבודו' (קט"ג, ד), אך יחד עם זאת הוא יודע ושולט בכל מה שקורה 'בשמים ובארץ' (קט"ג, ו) (ראו גם בפוסט מאת הרב ד"ר יואל בן-נון).

עקרון זה מפורט עוד יותר במזמור קט"ו. תחילתו של המזמור מתייחסת לתקופה של גלות והסתר פנים, בה העמים שואלים: אֵי־הֵנָּא אֱלֹהֵיהֶם (קט"ו, ב). על כך עונה המשורר כי אֱלֹהֵינוּ בְּשָׁמַיִם, ו-כָּל אֲשֶׁר-חָפַץ עֲשֵׂה (קט"ו, ג). גם כאן, העובדה שה' בשמים ומופשט יכולה לכאורה להיחשב כהרחקה שלו מן המציאות ומשליטה בה, במיוחד אל מול אלילי הגויים, העשויים בדמות אדם ולכאורה הם קרובים לעולם המציאותי של בני האדם. אך למעשה, דווקא ה' עושה כל שיחפוף, ואילו האלילים אינם יכולים להשפיע על דבר: פֶּה-לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ עֵינֵים לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אֲזִנִּים לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֶף לָהֶם וְלֹא יִרְחֹזוּ: יָדֵיהֶם וְלֹא יִמְשִׁיחוּ רִגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלְכוּ לֹא-יִהְיוּ בְּגִרוֹנָם (קט"ו, ה-ז). גם כאן, אל מול אזכור מקומו של ה' בשמים העליונים, מודגשת בחלקו השני של המזמור שליטתו של ה' בשמים וארץ: בְּרוּכִים אַתֶּם לַה' עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (קט"ו, ט) (ראו גם בסרטון מאת דוד נתיב).

אמנם, כאן מחדש המשורר גם את מקומם של בני האדם בהשפעה על העולם: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לְבְנֵי-אָדָם (קט"ו, טז). בנוסף ליכולותיו, נתן ה' לבני האדם שליטה במתרחש בארץ, ואפשר להם להשפיע בעצמם ולהוות נציגים שלו לתיקון העולם. כשם שבישויות הרוחניות יש אלוהים חיים לעומת עצבים חסרי חיות ויכולת השפעה, כך גם מבדיל המשורר בין עם ישראל, הבוטחים בה', פועלים בשמו ומברכים אותו, לבין עובדי האלילים הנדמים כאליליהם והשפעתם מוגבלת: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֲשִׂיהֶם כָּל אֲשֶׁר-בִּטַח בָּהֶם (קט"ו, ח); לֹא הִמְתִּים יְהִלְלוּיָהּ וְלֹא כָּל-יְרֵדֵי דוֹמָה: וְאֲנַחְנוּ נִבְרַךְ יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד-עוֹלָם הַלְלוּיָהּ (קט"ו, יז-יח). (שמעו גם בפוסט מאת הרב ד"ר בני לאו)

מזמור קי"ד הוא נקודת המעבר מעיסוק בחסד ה' האוניברסלי, אל ייחודו של עם ישראל שנקבע ביציאת מצרים בהפיכתם לעם ה': בְּצִאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם... הִיְתָה יְהוָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מִמְּשֻׁלְתָיו (קי"ד, א-ב).

בחלקו הראשון, המזמור מתאר את יציאת ישראל ממצרים כסיפור היסטורי עצמאי, לכאורה ללא אזכור התערבותו של ה': בְּצִאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם (קי"ד, א). גם תגובת איתני הטבע מתוארת בתחילה כתוצאה סתמית, שמיוחסת אולי לישראל עצמם: בְּצִאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם - הֵיִם רָאָה וַיִּנָּס... הִהָרִים רָקְדוּ כְּאֵלִים (קי"ד, ג). בשלב זה נשמע כאילו שישראל עצמם גרמו לכך. רק לאחר שהמשורר 'שואל' את הים, הירדן, ההרים והגבעות מדוע הגיבו כך, הוא מגיע למסקנה כי היה זה בשל כחו של ה' הגדול - אָדוֹן חוּלֵי אֶרֶץ, שהשרה שכינתו על 'בית יעקב' - אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. כך מלמד אותנו המזמור את תפקידם של ישראל כמיצגי ה' בארץ, נושאי שמו הראויים להשגחתו ובכך גם מפרסמים את שמו (ראו גם מאמרו של הרב ישעיהו הדרי ובסרטון מאת ד"ר יושי פרג'ון).

בנוסף, חוזר המזמור על הרעיון שראינו במזמור קי"ג: כחו הגדול של ה' להפוך את היוצרות, ולהוציא את החלשים והנזקקים מצרה לרווחה. ישראל, שהיו עבדים ואביונים במצרים, הפכו לקדשו ולממשלותיו של ה'. הים והירדן העשירים במים נסים מפני ה', בעוד ההרים והגבעות היבשים ורוקדים ושמים לקראתו. זאת, משום שהוא 'אֶדוֹן חוּלֵי אֶרֶץ' (=יוצר הארץ) המסוגל להפוך את היוצרות - ליבש את מקורות המים ולהפכם ליבשה ולהפוך את הצור והחלמיש ה'אביונים' - היבשים, למלאי מים בעצמם: הַהֶפְכִי הַצּוֹר אֲגַם־מַיִם חֶלְמִישׁ לְמַעֲיֹנוֹ־מַיִם. (ראה גם [בסרטון](#) [מאת הרב יהודה טרופר](#)).

שיר:

למזמור "בצאת ישראל ממצרים" חוברו לחנים רבים. לפניכם [השיר בביצועו של סיני תור](#).

מצרה לרווחה

כפי שראינו, המזמורים הללו מתמקדים בצדדים החיוביים של **היפוך היוצרות**. אמנם, נראה שמעבר לכך, **מוטיב היציאה מצרה לרווחה** הוא מוטיב מרכזי במזמורי ההלל כולם. מזמורים קט"ו-קט"ז, שניהם עוסקים ביציאה מצרה - קט"ו בקושי לאומי של הסתר פנים בגלות, וקט"ז בקושי אישי של ייסורים או מחלה קשה. בשניהם ניתן לחלק את המזמור לשניים, ולהפריד בין שלב הקושי וההתמודדות אתו, לבין השבח שבא לאחר הישועה. (ראו גם [בסרטון מאת הרב יהודה טרופר](#))

ראינו כבר כי מזמור קט"ו מתמקד בעיקר בחילול ה' ובהוכחת גדולתו: **לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד עַל־חַפְדֶּךָ עַל־אֲמֹתֶךָ (קט"ו, א)**. לעומתו, מזמור קט"ז עובר לתיאור אישי ומפורט יותר של מודל היציאה מצרה מנקודת מבט רחבה, של אדם שאיננו נמצא בצרה כרגע אלא נזכר ומתרגש מהידיעה כי בכל עת צרה ה' שומע אותו ומושיעו: **אֶהְבֶּתִי כִּי־שָׁמַע ה' אֶת־קוֹלִי תַחֲנוּנָיִ: ... אֶפְפוּנֵי חֶבְלֵי־מָוֶת וּמִצָּרֵי שְׂאוֹל מִצְּאוּנֵי צָרָה וַיְגוֹן אֲמַעֲזָא: וּבְשֵׁם־ה' אֶקְרָא אָנָּה ה' מְלִטָּה נַפְשִׁי (קט"ז, א-ד)** בעקבות ישועת ה' חווה המשורר רגיעה ומנוחה: **שׁוּבֵי נַפְשֵׁי לְמְנוּחֵיכֶם כִּי־ה' גָּמַל עֲלֵיכֶם (קט"ז, ז)**. בחלקו השני של המזמור, המשורר מחפש את הדרך הטובה ביותר להודות לה': **מִה־אֲשִׁיב לֵה' כָּל־תַּגְּמוּלוֹהִי עָלַי (קט"ז, יב)**. כתשובה, הוא מקבל על עצמו לשלם לה' בנדריים, בתודה ובכוס ישועות אך מדגיש בכלום את העיקר - קריאה בשם ה' לפני כל העם, ופרסום שבחו בקהל: **כּוֹסֵי־יְשׁוּעוֹת אֲשֶׁא וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא: נְדָרֵי לֵה' אֲשַׁלֵּם נִגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: ... לְךָ־אֲבַח וְבַח תְּוֹדָה וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא: נְדָרֵי לֵה' אֲשַׁלֵּם נִגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ (קט"ז, יג-יח)**. כך מדגיש המשורר (תוך כדי קריאת ההלל) את חשיבותו של ההלל עצמו ואת משמעותו כפרסום הנס בציבור. על פי חז"ל, עקרון היציאה מצרה לרווחה הוא הדגש המרכזי של ההלל, שנכתב על ידי נביאים, על מנת לשמש את העם בכל פעם שינצלו מצרה:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קי"ז עמוד א:

אמר רב יהודה אמר שמואל: שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים, והלל זה מי אמרו? נביאים שביניהן תקנו להן לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן

ניתן אף להציע, כי שמו של ההלל - 'הלל המצרי' - נובע לא רק מאזכור יציאת מצרים במזמור קי"ד, אלא גם מהמוטיב הכללי של היציאה מן המיצר: **מִן־הַמִּצָּר קָרָאתִי יְהוָה עֲנֵנִי בְּמִרְחַב יָהּ (קי"ח, ה)** (ראו גם [בסרטון מאת דוד נתיב](#)).

התהליך הגאולי

מזמור קט"ז כתוב בלשון יחיד, כך שהוא מתאים גם לישועה של אדם פרטי, וגם כמשל לישועת העם כולו. ניתן להבחין בחלק השני כי פסוקי הכרת הטובה של המשורר חוזרים על עצמם, ובאמצעם נמצאת מעין תפילה: **יְקַדְּ בְעֵינָי ה' הַמְּוֹתָה לְחַסְדֵּיךָ: אָנָּה ה' כִּי־אֲנִי עֲבָדְךָ אֲנִי־עֲבָדְךָ בְּדַאֲמַתְךָ פִּתְחוֹת לְמוֹסְרֵי (קט"ו, טו-טז)**. ניתן להבין את התפילה

הזו כמבטאת מעבר מן הישועה הבסיסית של האדם הפרטי ממצוקתו, לישועה הכללית הציבורית של עם ישראל - 'חסידי' ועבדיו של ה'. כך גם ההבדל בהכרת הטוב של המשורר: בפעם הראשונה הוא נושא 'כוס ישועות', אך בפעם השנייה, לאחר הישועה הלאומית, הוא יכול לזבוח 'זבח תודה' פְּחֻצְרוֹת בֵּית ה' פְּתוּכֵי יְרוּשָׁלַם (קט"ז, יט) (ראו גם [בסרטון מאת דוד נתיב](#)).

העליה למקדש, המופיעה כאן בסיומן של יחידת מזמורי ההלל, מעוררת אותנו לשים לב לתהליך המתרחש ברצף המזמורים. ראינו כבר, כיצד ההלל פותח בקריאת 'הללו' הפונה לעבדי ה', ומסיים בקריאת 'הללו' הפונה לכל הגויים והלאומים. עובדה זו בפני עצמה מרמזת לתהליך, המתחיל בהכרה לאומית בה', על ידי עבדיו-עמו, עד שבסופו של דבר ניכרים מעשיו של ה' לכל העמים וגם הם מצטרפים לשבח. (ראו גם [בפוסט מאת הרב אלחנן סמט](#) ובפוסט מאת הרב ד"ר בני לאו). ניתן לזהות את התהליך גם בתוכן המזמורים. ניציג אותם בראשי פרקים:

ק"ג - ישועות ה' לאנשים פרטיים

ק"ד - יציאת מצרים ובחירת עם ישראל

קט"ו - יציאה מהגלות וביטול האלילים

קט"ז - ישועה אישית (כמשל לישועת העם) ועליה לחצרות בית ה'

ק"ז - כל העמים מהללים לה'

ניתן לשים לב כי התהליך המתואר כאן מזכיר קצת את התהליך שראינו במזמורי קבלת השבת (ראה עוד [בשיעור הקהילות לומדות](#)), הפותח בקריאה לעבדי ה' לפרסם את שבחו, ומזכיר את ייחודו ובריתו של ה' עם ישראל ביציאת מצרים; ובהמשך, התגלותו של ה' נראית לכל הגויים בעקבות ביטול האלילים וישועת עם ישראל. כמו שיחידת המזמורים שם מסתיימת ב'מזמור לתודה' הקורא לכל העמים להודות לה' - 'בְּיָטוֹב ה' לְעוֹלָם חֲסִדוֹ וְעַד-דָּר וָדָר אֲמֹנָתוֹ (ק', ה); כך גם בסוף יחידת מזמורי ההלל מגיע מזמור ההודאה על טוב ה' וחסדו: הוֹדוּ לַה' בְּיָטוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ (ק"ח, א).

נבואות בראי הדורות

הגמרא אומרת שהנביאים תיקנו לומר הלל בכל פעם שעם ישראל נגאל מצרה. מסתבר שהקמת מדינת ישראל והניצחון במלחמת השחרור נחשבים כנס הצלה שנעשה לכלל ישראל, בהצלחתם מאיום ההשמדה.

אמנם, המשמעות של הקמת מדינת ישראל והניצחון במלחמת השחרור איננה רק בנתינת אפשרות ליהודים לגור בארץ ישראל בשקט ובשלווה, וגם לא רק בהצלה רוחנית של יהודים בארץ. עיקר הנס הוא בקבלת העצמאות והקמת מלכות ישראל, וזו הסיבה המרכזית לאמירת הלל והמשמעות העמוקה ביותר להצלה "ממוות לחיים". זו גם הסיבה לכך שיום העצמאות נקבע לתאריך ה' באייר, יום הכרזת המדינה, ולא ליום שביתת הנשק במלחמת השחרור.

בנוסף, אנו מאמינים כי הקמת המדינה היא חלק מתהליך הגאולה, חלק מיסוד מלכות ה' בעולם. הקמת מלכות ישראל מקרבת את הגאולה ומהווה נדבך חשוב בגאולת העולם. וכפי שראינו, מעבר להצלה מן המצר, זהו עקרו של תהליך ההלל כלו.

חלק ג - אמירת ההלל

הגמרא מביאה רשימה של שמונה עשר ימים בהם אומרים את ההלל:

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כ"ח עמוד ב:

שמונה עשר יום בשנה יחיד גומר בהן את הלל ואלו הן: שמונת ימי החג ושמונת ימי חנוכה ויום טוב הראשון של פסח ויום טוב (ראשון) של עצרת. ובגולה עשרים ואחד יום ואלו הן: תשעת ימי החג ושמונת ימי חנוכה ושני ימים הראשונים של פסח וב' ימים טובים של עצרת. רב הגיע לבבל, ראה שהם

קוראים הלל בראש חודש, רצה להפסיקם. כיון שראה שהם מדלגים, אמר: שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם. תנא: יחיד לא יתחיל, ואם התחיל גומר.

מהגמרא עולה כי יש שתי דרכים שונות לאמירת ההלל - א. 'ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל' - ימים שיש בהם חיוב על אמירת ההלל, וגם מי שאיננו מתפלל במנין מחויב בכך. ב. ימים שאומרים בהם את ההלל רק באופן חלקי - כמו ראשי חודשים וחול המועד פסח - בהם אמירת ההלל איננה מתוך חובה אלא מנהג, ואומרים בהם את ההלל 'בדילוג'.

את הדילוג נהוג לעשות על חלקם הראשון של שני מזמורים - קט"ו ו-קט"ז. כפי שראינו, בשניהם מדובר בפסוקים העוסקים בצרה ובגלות: לְמָה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵי-הֵנָּה אֱלֹהֵיהֶם (קט"ו, ב); אֶפְפוּנֵי חֶבְלֵי-מָוֶת וּמְצָרֵי שְׂאוֹל מְצָאוּנֵי צָרָה וַיִּגְזֹן אֶמְצָא (קט"ז, ג). **על ידי הדילוג אנו מתמקדים רק בפסוקי השבח וההלל** המובאים בסופם של מזמורים אלו. עובדה זו מביאה למסקנה כי ההבדל המרכזי בין גמירת ההלל לאמירתו בדילוג, הוא בין ימים בהם אמירת ההלל קשורה להצלה מסוימת מצרה, לעומת ימים בהם אומרים את ההלל כחלק מקדושתו של היום, כדי להלל ולשבח בו את ה'. הבנה זו ממשיכה את מה שראינו לגבי מהותו של 'הלל המצרי', הנאמר 'על כל צרה וצרה': עיקרו של ההלל בא יחד עם ההודאה על ההצלה מן הצרה, ועל כן הוא כולל את כל חלקי המזמורים, וגומר במזמור ההודאה שבסוף. לעומת זאת, בימים טובים ללא הקשר של יציאה מצרה, כל מטרת ההלל היא השבח, ואין צורך להזכיר את הצרה בנוסח המזמורים (ראו גם [פוסט מאת עמוס חכם](#)).

סיכום:

יחידת מזמורי ההלל עוסקת בעיקר בשבח והודאה לה' על גדולתו, המתבטאת בהיפוך מצבים - ביכולתו להושיע את החלשים בכלל ואת עם ישראל בפרט, ובהוצאתם מצרה לרווחה. בהתאם לכך, חיוב אמירת ההלל נסוב קודם כל על ימים שנקבעו מתוך הקשר של הצלה מצרה. המזמורים הראשונים הם מזמורי הלל, המשבחים את ה' על גדולתו, וניכר בהם תהליך מהלל על ישועה פרטית-אישית דרך הלל על ישועה לאומית לישראל עד הלל אוניברסלי, המושמע בפי כל העמים. המזמור האחרון הוא מזמור הודיה, שהוא בעל חשיבות מרכזית באמירת ההלל, ולכן דווקא בו יש שותפות מלאה של הציבור באמירתו, כך שהחזן אומר פסוק והציבור חוזר אחריו או עונה לו. השותפות הציבורית באמירת ההלל מבהירה את מטרתו העיקרית: שכל בני האדם יכירו בגדולת ה', ישבחו אותו ויודו לו על חסדיו.

להרחבה

[מתן על הפרק - דף לימוד לפרק קי"ד](#)

[מאמר מאת הרב אלחנן סמט: מזמור קי"ג - המזמור הפותח את פרקי ההלל](#)

[שיעור מאת פרופ' יונתן גרוסמן: "בצאת ישראל מצרים" - עיון במזמור קי"ד](#)

[שיעור מאת הרב פרופ' יהודה ברנדס: מזמורי ההלל](#)

[שיעור מאת הרב משה ליכטנשטיין: מזמורי ההלל](#)

[שיעור מאת הרב איתמר אלדר - א': כיצד מהללים לה' - מזמורי ההלל](#)

[שיעור מאת הרב איתמר אלדר - ב': מדוע לא גומרים את ההלל - עיון בשני מזמורי תהלים \(קט"ו-קי"ח\)](#)